

ԱՆԱԹՕԼ ՖՐԱՆՍ

ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԷՐ

ԻՐ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՅԵԱՑՔՆԵՐԸ
ԻՐ ԱՐՈՒԵՍՏԸ ԵՒ ՀՄՏՈՒԹԻՒՆԸ
ԻՐ ԴԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՒ ՎՐԱՑ

ԳՐԵՑ ՔԱՂՈՒԱԾԱԲԱՐ
Ռ. ՍԱՄԻԿԵԱՆ
(ՏՕՄԻՆՕ)

1911

ՏՊԱԳՐ. ՕՆՆԻԿ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ ԵՒ ԱՐՄԻ
ՂՍԼԱԹԻ - Կ. ՊՈԼԻՍ

19 NOV 2010
22 MAY 2006

ԱՆԱԹՕԼ ՖՐԱՆՍ

17801

34.03
U-17

ԱՆԱԹՕԼ ՖՐԱՆՍ

ԱՎԱԴԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԷՐ

ԻՐ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՅԵԱՑՔՆԵՐԸ
ԻՐ ԱՐՈՒԵՍՏԸ ԵՒ ՀՄՏՈՒԹԻՒՆԸ
ԻՐ ԴԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՒ ՎՐԱՑ

ԳՐԵՑ ՔԱՂՈՒԱԾԱԲԱՐ
Ռ. ՍԱՄԻԿԵԱՆ
(ՏՕՄԻՆՕ)

5649

1911

ՏՊԱԳՐ. ՕՆՆԻԿ ԸՆԲՈՅՂԵԱՆ ԵՒ ՈՐԳԻ
ՂԱՆԱԹԻՍ. - Կ. ՊՈՒԴՍ

26 JUL 2013

77

897

ԱՆԱԹՕԼ ՅՐԱՆՍ

ԱՆԱԹՕԼ ՖՐԱՆՍ

Ահա խորհող մը, իմաստուն մը որ իր առօրեայ գրադումներով միտքի այլազան ձեւերուն և փուլերուն հետ, առարկայ կ'ըլլայ ամբողջ իր մայր երկրին և անկէ ալ դուրս գրական և մտաւորական բոլոր օտար միջավայրերու մարդոց համակրութեան, սքանչացումին և ակնածանքին:

Անաթօլ Ֆրանսի համբաւը շինուած չէ այն փրօւտոյց և սնապարծ միտքերու ատաղձներով որոնք օրին մէկը փլչելու, քայքայուելու են: Թակայ են, հողմի մը յանկարծական ուժգնութենէն: Իր արուեստը չէ այն գոթ ուրիշներ կը կայացնեն լոկ կեանքի առեղծուածային մէկ գրուազը, յարատեւօրէն բնաշրջելու և լըայն հետզհետէ անհասկնալիութեան անմատչելի եզրերուն մօտեցնելու սահմանաւորելու անգիտակից կերպին մէջ:

Իր միտքը շարունակական երիտասարդացում մ'է, ծաղկաւէտում մը իմաստասիրական նորանոր, գունաւոր ճիւղաւորումներով:

Այս միտքը, հաւատար և հզօր համարարառ դաշնաւորութեան կնիքով զմտուած, իբր ժրջան մեղու, ծաղկէ ծաղիկ թառած եւ ծծած է իմացականութեան բոլոր հիւթեղ մեղրը, վանելով իրմէ կեանքի դառնութիւնը, Անցեալին փորձառու դասերէն առաջնորդուած եւ հակառակօրէն իր գծուարաթափանց եւ սրամիտ կըշռականութիւնով:

Գրականութեան մէջ ներմուծած է, իբր աշակերտ Ջենոնի, ինչ որ սէրը, հոգին, զոնորութիւնը, անհետացած եւ մթին դարերու արուեստները աննիւթացած հաւատքները, թառամած շնորհալիութիւնները եւ ինչ որ վերջապէս մարդկային պատմութիւնը ներշնչած են այդ միտքին եւ դաշնաւորած դայն:

Անաթօլ Ֆրանսի սաղանդը մասնակից եղած է նաեւ այն վերածնիչ առաքինութեան զոր Ռընան վերագրած է իր երկրին:

Այդ սաղանդը կը վերափոխուի անդադար, կը նորոգուի շարունակաբար եւ կը ծաղկաւէտի: Ժան ա'Արքի պատմիչ, ընկերվարակահնութեան մարդարէ, քերթող եւ փիլիսոփայ, վիպագիր եւ քննադատ, Անաթօլ Ֆրանս կ'ըրադի մշտնջենապէս միտքի բերանոր ձեւերու հետ զանոնք արտայայտելով իր բանաստեղծութեան բոլոր յատկութիւնովը եւ շնորհալիութիւնովը:

Մասնաւոր հակումով մը կամ լաւ եւս ճակատագրօրէն, Անաթօլ Ֆրանս գուրկ է այն պատրալիր գաղափարներէն, որոնք օրըստօրէական եւ վտանգաւոր սոցիալաքումներու եւ սոլորանքներու կը մղեն յաճախ շատեր:

Եւ շնորհիւ իր այս կորովին, իր այս եղական յատկութեան է որ բացած է ճարտարօրէն ընկերական շրջանակներու մէջ տիրող կարգ մը ստորնաքարչ խաբէութիւններու վարագոյրը, ներկայացնելով անոր ետին քողարկուած բնազդական եւ ետամուլ խրախճանքներու եւ կսկիծներու տխուր տեսարանը:

Ամէն ինչ ճշմարտութիւն է իր մէջ եւ կարելի է ըսել թէ այդ ճշմարտութիւնը որուն կը

ձգտի, ծագում առած ըլլայ թերեւսզ գացումներու տարբեր եւ անսովոր ներգործութիւնէ մը:

Քիմիական լոյսին պէս որ մտեղէն պատեանէն թափանցելով մարդուն կմախքը կը ցուցադրէ մեզ, Անաթօլ Ֆրանս կը դատէ մարդիկը ո'չ թէ անոնց արտաքին երեւոյթներէն որոնք խաբէական կըլլան միշտ, այլ անոնց ներքին բնազդներէն եւ կիրքերէն, անոնց ետամուլութեան թագուն ծալքերէն, պատկերացնելով զանոնք վարպետի վրձինով մը, ապրելու կուսազի կեանքը անտրամաբան, անգիտակից, մեծամոլ եւ փառասէր վայելքներու մէջ, եւ շքեղասիրութեան անօթութեան պաճանջումներու ճիւղաններուն տակ:

Եւ մինչդեռ իր ընթերցողները, հանդիսատեսներու պէս, կը գոհանան անցած դարձածով, ինքը կը դեզերի կեանքի բեմին նրբանցքներուն մէջ, կը արամաբանէ յուսախաբութիւններուն գաղանիքը, կը հեգնէ կարգ մը ձեւակերպութիւնները եւ կը զուարճանայ մարդիկը ներկայացնելով իրենց գձուձ եւ հաստարակ իրականութեան մէջ:

Չարմանալի է որ Անաթօլ Ֆրանս ուսումնասիրելով եւ գրելով կեանքի բոլոր այս վայրագութիւնները որ եւ է զայսոյթ մը, որ եւ է ըմբոստացում մը չ'զգար անոնց համբէպ, մինչդեռ եղած են միտքեր որոնք ամէն բան յստակօրէն եւ մօտէն դատած ըլլալով կամ յուսահատած են կամ սպտամբած նողկանք զգացած են մարդկային պատմութեան մէջ տեղի ունեցած անարդարութիւններուն եւ անխղճութիւններուն երկարատեւ շարապատումէն եւ չեն կըր-

ցած հանդուրժել որ մարդ էակը յաւիտենականօրէն խաղալիքը ըլլայ զօրաւորագոյնին բըռնութեան, ժառանգական թշուառութիւններու որոնք կը կառավարեն խժուժօրէն մեր վրայ թողլով հեգնական պատրանքը. կամքի եւ խղճմտանքի: Շօրէնհատէր, Հարթման եւ Լէօբարտի եւ ուրիշներ, կատաղի պայքարներ յարուցած են բնութեան դէմ, խորհած են ծայրագոյն տանջանքներով անձնասպանութիւններու վրայ, անէծքներ տեղացներով եւ երգիծական հեգնութիւններ արձակելով:

Ընդհակառակը, Անաթօլ Փրանս արժանիքը ունեցած է հանդարտօրէն եւ գոհունակօրէն ճաշակելու իրականութեան գառն պտուղները: Բովանդակ երկրագունդի մէջ կատարուող ապիւրատութիւններու դէմ սեւա-մաղձ եւ Նիհիլիսթական արամագրութիւններ ունենեալով իսկ, անցած դարձած եղելութիւններու դէմ որ եւ է ցատում մը, գարշանք մը չ'զգար:

Գիտնալով որ, ինչպէս ըսած է հեգնանքով, Եւրիփիտէս, յոյն փիլիսոփան թէ «Իրեն վերաբերութիւն չ'ունին եղածները», Անաթօլ Փրանսէ առաջ կարելի չէ գանել ուրիշ արուեստագէտ մը, իրեն չափ բազմամուտ եւ նրբամիտ որ ազնուականի խորիտ դիրք մը պահած ըլլայ, իրերու ունայնութեանց առջեւ եւ ինքն որ միակ վերապրողը կրնայ նկատուիլ. անհետացած երջանիկ ժամանակներու այդ ունայնութիւնը կ'ընդունի իբր ժառանգ, ծածկելով զոյն ծանրագին բեհեգներու սակ եւ իր ասկէ ստացած պատրանքները գիտէ լուսաւորել Նպիկուրեանի մը ծիծաղով ուր կասկածներու եւ ատրութիւններու նշոյններ կան:

Իր միաքին այս պայծառ եւ գեղեցիկ վիճակին գաղտնիքը կարենալ տալու համար, պէտք է յուշաբերել մանաւանդ թէ «Thais» ի հեղինակը խոսովուելով կեանքի կնճառտ հարցերէն գիտէ ծածկել այդ խոսովքը իր մէջ տեսակ մը հազուագիւտ եւ անհանդարտ արհաւութիւնով ուր կը թրթռայ կռապաշտի մը մաքրափայլ եւ ծիծաղկոտ հոգին:

Այս հոգիին, Քրիստոնէութիւնը, բերած կապած է հեշտասիրական զգայնութիւններու սերմերու խուրճը:

Իսկպէս անձնական եւ կորովամիտ իմաստութեան մը շնորհիւ է որ Անաթօլ Փրանս կը դատէ իրերը ամէն քողարկումէ զուրկ երեւոյթներու սակ եւ այս կերպով կարող եղած է յաւիտենական խնդիրները նիւթ ընել տեսակ մը հրաշալի, մեծասքանչ եւ ընտելավարժ ձեռնածութեան մը:

Իր միակ եւ մշտակայ զուարճութիւնն է զրօսնուլ մարդկային խամաճիքներու հետ որոնք երկիւղ, անձկութիւն պիտի պատճառէին եւ խաղի թուղթերու հետ ժամանակ անցնելու պէս կը զբաղի եւ կը հետաքրքրուի ճշմարտութեան պատրանքովը արդարութեան եւ առաքինութեան գաղտնիքովը եւ անմահութեան երազովը: Գիտեր թէ ամէն բան մարդու մէջ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ խղճալիօրէն յարաբերական եւ ծաղրելիօրէն խաբէական:

Մարդկային արդարութիւնը, սխալանքներու աղբիւր եւ վսեմ արդիւնք ունայնութեան միշտ

հայթայթած են իրեն քողարկուած սթափումներ
կը ճանչնար որ սխալանքը օրուան հացին պէս
է մեզ համար: Արդար ըլլալու համար, նախա-
պէս հարկ է ունենալ ճշմարտութեան ամբող-
ջական եւ ստոյգ գիտակցութիւնը որ պիտի
պակսի յաւիտենապէս:

Անաթօլ Ֆրանս, քաղցրօրէն եւ առանց
գլխարարութեան, կ'արտայայտէ թէ սխալանքը
կը շփոթուի անարդարութեան հետ եւ թէ ան-
բաժանելի է մարդկային արգարամտութեանէն:

Անգամ մը միայն տեսած եմ ճշդագատ եւ
ճշդապահ դատաւորներ, այն ալ գծագրուած
թուղթի վրայ, ըսած է: Անա իր վերջին բառը
մարդկային արգարութեան նկատմամբ:

Անաթօլ Ֆրանս կ'աւելցնէ թէ անհատական
անարգարամտութեան միայն մէկ մասը կը կազ-
մէ այն սխալանքներուն որոնք կը յատկանշեն
ազգերը եւ սերունդները:

Կը հակառակի Ռընանի այն վարկածին որ
ճշմարտութեան մէջ կը դաւանէր ոյժ մը որ
զայն անյաղթելի կ'ընէ եւ կ'ապահովէ իր վերջ-
նական յաղթանակը:

Ինքը կը մտածէր թէ ճշմարտութիւնը յա-
ճախ հեզօրէն կորսուելու հակամէտ է անար-
գանքի եւ հայտնաքի տակ: Ճշմարտութիւնը
բաղդատմամբ ստախօսութեան ունի ստորնու-
թեան երեւոյթներ որոնք կը դատապարտեն
զայն անհետանալու, որովհետեւ ստախօսու-
թիւնը բաղմապիտի է եւ ենթակայ չէ փոփո-
խութիւններու որոնք պիտի կարենային հեշտօ-
րէն ներմուծել ճշմարտութեան խայթը, մարդոց
իմացականութեան կամ տենջանքներու մէջ:

Ստախօսութիւնը, ընդհակառակը հրաշալի աղ-
բիւրներ ունի, տարածուն է եւ ձեւակերպական:
Բնական է եւ բարոյական:

Բնական է զգացումներու մեքենականութեան
սովորական արդիւնքին պէս, պատրանքներու
աղբիւր եւ ախարանոց, Բարոյական է վասնզի
կը համաձայնի մարդոց սովորութիւններուն,
եւ որոնք միասին ապրելով հիմնած են բարիին
եւ չարին գաղափարը, իրենց մարդկային եւ
երկնային օրէնքները. ամէնէն հին, ամէնէն
սուրբ, ամէնէն անիմաստ, ամէնէն վեհաշուք
եւ բարբարոս եւ սկսեալ բնական երեւոյթ-
ներէն:

Անաթօլ Ֆրանս ծաղրականօրէն կ'անդամա-
հատէ հաւաքական սխալներու բանակ մը, Մազ-
պէթի անարգարութեանէն մինչեւ Գաղթէական
եւ Հրէական փոքրիկ պատմուածքներու ստախօ-
սութիւնները, կեանքի սկզբնաւորութեան վրայ:

Կը լճոէ թէ բարոյականութիւնը եւ անա-
քիտութիւնը պտուղներն են ունայնութեան եւ
կեղծատրուութեան: Առաքինութիւնը յաճախ,
ուրիշ բան չէ եթէ ոչ մտլութեան հաճելի քօ-
ղարկում մը, իսկ բարոյականութիւնը որ կը
փոխուի զանազան կլիմաներու ընկերական
մտածումներու եւ դիրքերու համեմատ, կը ներ-
կայացնեն իրենց հակասական կողմը:

Եթէ բարոյականը կեղծանք մըն է հաւատքը
անմահութեան պատրանք է որ ներշնչած են
մարդկութեան մահուան երկիւղը:

Ամէն եզրակացութիւն վիճարանի կ'ըլլայ
մեղմօրէն, ապահովօրէն, իւր միտքին նորու-
թեան եւ ձեւերու, երեւոյթներու նկրտող իր

յատակատեսութեան առջեւ: Ընդունուած ծանօթիւնները եւ ապացուցուած ճշմարտութիւնները մեր հաւատքները ինչպէս մեր գաղափարները կը մտնեն անէութեան մէջ, ուրուականքու պէս: Աշխարհք որ վերջապէս մեր պատրախիբ զգացումներով կը հիմնուի, կ'աներևոյթ անայ:

Անաթօլ Փրանս կը թողու նշմարել միակ իրականութիւնները, նախնիքներու ճշմարիտ եւ վեհաշուք գործիչները, մարդկային բոլոր պատմութեան: Ասոնք են. երկիւղը, ազիտութիւնը, անօթութիւնը եւ պակշտութիւնը:

Եւ յաջորդաբար, Անաթօլ Փրանս կը ներկայացնէ մարդկային տկարութեան դէմքը որ կը ժպտի մեղմիւ, եղբայրներու ուղղուածի պէս, եւ կը նշմարէ հոն մարդոց պաշտպան Աստուածութիւնը: Տղիտութեան քոյր եւ ճակատագրի գուտար, տկարութիւնը օրօրոցին քով կը սպասեն մինչեւ գերեզման տանելու համար մեզ:

Եւ աշխարհը համակ որ կը ղեռու եւ կը գործէ իր երկերուն մէջ կը թուին հաւասարապէս գողտրիկ անդիտակցութիւններ, անարէկ սոսկումէ եւ սխալանքէ, համակրելի եւ արգահատելի խաղալիքներ ճակատագրի մը որ կը քրքշայ:

Գ.

Անաթօլ Փրանսի գերագոյն նրբամտութիւնը իր միաքին զուարթ շուսափութութիւնը, իր ոճին քաղցրութիւնը, կ'արգիլեն մեզ զգալու եւ հուլանելու իրականութեան անարկու դէմքը:

Արդարեւ իր ամէնէն զարհուրելի եւ ամէնէն նիւնիլիսթական յայտարարութիւններուն մէջ

կայ Ատաիկեան թեթեւութիւն մը եւ շնորհալիութիւն մը: Կայ նաև բարութեան մթնոյտ մը որ կ'ողողէ բոլոր իր գործը անհուն բարեհաճութիւնով մը եւ կ'աղնուացնէ իր միաքիքաղցրութիւնով: Այս բարութիւնը, որ կը խաղայ բարգաւաճ դեր մը իր բարեշրջումին մէջ, արտայայտուած է նախապէս ժխտական ձևով մը:

Թեւարկելով հորիզոնի մը մէջ ուր կ'աներևոյթան փառասիրութիւնները, հաշիւները, նախապաշարումները, եւ բոլոր ապիկարութիւնները եւ կիրքերը որոնք կը ներշնչեն բարութիւնը կամ չարութիւնը: Անաթօլ Փրանս պիտի նկատէր աւելի մարդկային արարքները յաւիտենականութեան տեսակէտով, Սիսիւսի տեսակէտով:

Օտար կը մնար մարդոց եւ այս պատճառաւ իրենց վրայ գթացող չէր նկատուէր: Ինչպէս Աստուած, կը գոհանար գիրկընդխառնել մարդկութիւնը ընդարձակ ներողամտութեան մէջ:

Բայց ահա քննադատական եւ ազմկալիբ օրերու միջոցին, արտադրուեցան իր վրայ, գեղեցիկ տկարութիւն մը, երբեքուկում մը եւ իր իմացականութիւնը հակելով դէպ ի գարը, ճանչցաւ մարդկայնօրեն գթասիրութիւնը:

Իր աչքերը հեռացան անդեալի անշահախնդիր հայեցողութենէն, դիտեցին ընկերութեան եռանդագին եւ կատաղի ամբոխը եւ շահաբերութեան գրեթէ մասնաւորապէս այդ մթաստուեր ամբոխին պայքարներէն զորս կը հլուէ պատմութիւնը: Տեսնելով մօտէն չարութիւնը եւ անարդարամտութիւնը, զգաց կրկնակ պէտքը

աւելի արդարութեան եւ բարութեան եւ տեն-
ջաց գործել ներկային մէջ եւ ժպտիլ ապա-
գային :

Այդ օրէն իր տաղանդը եղաւ նուազ հան-
գարտ, աւելի կ'նճռտ, աւելի գնարերգական
եւ աւելի մարդկային : Վայրկեան մը կար-
ծուեցաւ թէ Անաթօլ Ֆրանս, ենթարկուելով
հասարակական օրէնքին պիտի ձանձնար այն
աղնուական տենդը որ ձակաագորօրէն զգացած
են մեծ ժխտողները, իտէալներ չախչախտղները
բնութեան հանգիտանաները, ստեղծելու որեւէ
բան մը ամէն ինչ կործանած ըլլալէ վերջ :

Անաթօլ Ֆրանս եղաւ լաւատես, Գանթի
պէս որ հաստատելով թուարանական բացակա-
յութիւնը ամէն իրաւունքի եւ ամէն իրակա-
նութեանէ, երկրագունդի մէջ, հնարեց սարսա-
փահար, հրամայական, աստուած մը ձրի և ան
բացատրելի, նման Ռընանի որ ձաշակելէ վերջ
ծաղրելիօրէն մասնաւոր կամքի մը անգոյու-
թեան ճշմարտութիւնը, զգուեց նաև վերջնա-
կան անմահութեան մը հաւանականութիւնը և
երազեց անորոշապէս համաշխարհային խղճահա-
րութիւն մը : Վերջապէս կատաղի Նիչէի պէս
որ կործանելու հակամէտ, աստուածները ջախ-
ջախելէ յոգնած, կրցաւ սակայն ողջունել
զուարթօրէն, գերմարդին դանակայութիւնը :

Բայց ոչինչ չկաատուեցաւ : Ամէն օրէնք-
ներու դէմ ըմբոստացած, Անաթօլ Ֆրանս չի
սարսափեցաւ անձանօթէն և չուզեց կուսքեր
ստեղծել : Հազիւ կրցաւ մարդարէանալ կարգ մը
անորոշ յոյսեր ապագային համար :

Աւելի քաղցրօրի եղաւ իր դրժումներուն

մէջ եւ հաւանեցաւ օրօրուիլ երազներով : Կարգ
մը ախուր եւ ահաբեկիչ ճշմարտութիւններ
յայտնած էր ասենօք, տալով մարդոց իբր
միակ դատաւոր եւ խորհրդակից ծաղրանքը եւ
գութը եւ յայտարարելով թէ իմացականու-
թիւնը սպասում մ'է ճշմարտութիւնը որոնելու
պաշտօնով :

Պահեր ունի որ կը ժպտի լաւատես եւ յըս-
տակ մտածումներ երազելով, եւ կ'զբաղէր յա-
րատեօրէն ընկերութեանց ապագային մասին :
Մարդկային աղատագրութեան գարձուրելի
եւ բարձր վարդապետութիւնը պաշտպանողնե-
րուն պարագլուխը եղաւ :

Ասիկա հրաշք մը եղաւ, սկնպտիկութիւնը
չէր մոռնար եւ կրտէր արուեստագէտի մը, օր
մը, թէ ինչո՞ւ մեզ կը գտապարտէք հաւասա-
թեան վայրենի ախրութիւններուն : Կ'ուզէք
չախչախել վարպետին գեղեցիկ ներգաշնակու-
թիւնները : Օ՛հ բարբարոս մըն էք : Կը մեզքը-
նաք կարօտեալները եւ չէք մեղքնար աստուա-
ծային գեղեցկութիւնը զոր կ'արտաքսէք աշ-
խարհէն : Կը վռնտէք զայն ապահով եղէք :
Կազմել ընկերութեան մէջ զանազան պայման-
ներու մէջ մարդիկ, խանարհները սքանչելիներ-
բուն հեա, թշնամի ըլլալ է աղքատներուն,
ինչպէս հարուստներուն, թշնամի ըլլալ է մարդ-
կային տեսակին :

Անաթօլ Ֆրանս կը զարգացնէր ընկերվա-
րական գաղափարները, ապագայի տեսակէտով :
Ծաղրական երազի մը մէջ ցուցուցած է թէ ինչ
կը մտածէ այդ մասին եւ թէ որքան պարտաւ-
է կը կրէր աւելի հաճոյքով գրաւը սատանա-

յին որ եղած էր իր գերագոյն հակառակորդը: Ասիկա աւելի իր զուարճութեան համար էր. եւ թերեւս նողկանքով: Այս պարագան կրնայ նկատուիլ որ հասած էր իմաստութեան սահմաններուն:

Արգարեւ, կրնդունէր թէ հարկ էր միշտ ըլլալ իրարմով սկզբունքը ճանչցող, եթէ վրատան ենք ճշմարտութեան գոյութեան վրայ: Բայց քանի որ ճշմարտութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ սպիտակ պատրանք մը բաղկացած մարդոց ստախոսական են բազմազոյն կարծիքներէն աւելի նախամեծար էր վայելել, զբօսնուլ, ճաշակել բոլոր երեւոյթները ունենալով միայն մտահոգութիւնն արուեստի եւ գեղեցկութեան համար:

Անաթօլ Ֆրանսի մէկ գիրքին հերոսը կապահովցնէր մասնաւորապէս իր աշակերտ Լիւսիէն Պուպէնը, թէ երկրագունդները անբնակելի են եւ թէ կեանքը, այսպէս ինչպէս մենք կը յղանանք, պարտի ըլլալ յատուկ հիւանդութիւն մը երկրին, մգլոտութիւն մը տարածուած մեր հոտած Աշխարհին մակերեսին վրայ:

Սակայն երեկոյ մը, Բարիզի մէջ անուանի բրօֆէսէօրէ մը ազգարարութիւնը ստացած էր, որ կը ցուցնէ իր գաւազանին ծայրով Կուպէնի կարմիր գեղեցիկ աստղ մը:

— Արէսն է, պիտի ուզէի ունենալ այնքան ակնոցներ որքան պէտք պիտի ըլլար տեսնել այդ աստղին բնակիչները եւ իրենց արուեստները:

Պէրժըբէ հակառակ իր սովորութեան կը լեցնէր բնակիչներով երկրագունդը, որովհետեւ

բրօֆէսէօր անուանուած էր. իմաստութիւնով լեցուած էր, բայց մարդ էր:

Անաթօլ Ֆրանսի ալ երբեմն հանդիպացած է այս անսակ մտածումներ, վիճարանութիւնը անտարբեր կը թողուր զինքը եւ կրնանք դասել զայն այն պատկառելի ընկերութեան որ կը բաղկանար Ռոկիսէ, Նիչէէ եւ Ռընտէ, եւ բոլոր անոնցմէ որ եղան բաւական հմուտ եւ մեծ չկաշկանդուելու նեղ շրջանակին մէջ մէկ ծրագրի մը կամ մէկ անսականութեան մը:

Բայց իսկականը այն է որ, երազելով կամ վիճարանելով քաղաքական եւ ընկերական խորնդիրներու վրայ, մեզ չէ զրկած երբեք որ շնորհալիութիւնէն ու իր նրբութիւնէն: Փոփոխելով, վերականգնալով, աւելի մարդկային եւ աւելի կաթողին:

Եւ «Քախը». **La Rotisserie, Crainquabillee** դրելէն վերջ, գաւա միշտ միջոցը ինքզինքը գերազանցելու:

Կապրիէլ տ'Աննունցիօ, քնարերգական ոգեւորութեան մէջ, փառաբանած է իր հայրերը, որ կեանքը վայելած ըլլալով, իրեն ներարկած են հինգ զգայութիւնները ուր կրնայ պայծառանալ ինչպէս հինգ հարուստ եւ անուէն ուկէանոսներու մէջ:

Նոյնքան գեղեցիկ եւ նուազ պերճական քերթուածի մը մէջ, Անաթօլ Ֆրանս կ'երգէ խոնարհ՝ Սէնի քարափներու ծաղկագործները որոնք հարստացուցած են իր իմացականութիւնը, անցեալի բոլոր ձեւերէն եւ զրուցած են որ բազում եւ անդադրելի հետաքրքրու-

Թիւնը: Օհ, ծաղկագործներ, իմ վարպետներս, երախտագրիտութիւնս կը պարտիմ ձեզ: Նոյնքան եւ աւելի լաւ քան համալսարանի ուսուցիչներէն, պատրաստեցիք իմ մտաւորական կրթութիւնս, քաջարի աղաք որ որ տարածէք սքանչացած աչքերուս առջեւ անցեալ կեանքի խորհրդաւոր ձեւերը եւ մարդկային մտածումին ամէն տեսակ արժէքաւոր յիշատակները: Ձեր տուփերուն մէջ խուզարկելով է, գիտելով է ձեր հոտաւէտ ցուցադրութիւնը բեռնաւորուած մեր հայրերը եւ իրենց գեղեցիկ մտածումները յիշեցնող խեղճ հնութիւնները, որ անզգալաբար կը լեցունէին ամէնէն սուրբ փիլիսոփայութիւնով: Այո, բարեկամներս, գործածելով հին առարկաները սրտակիր եւ սրբուած երկաթեայ կտորները զսրս կը վաճառէիք, աղայ հասակիս ունեցայ խնրունկ զգացում մը իրերու հոտանքին եւ ամէն բանի անէութեան:

Նշմարած է Լոյսը, գիրքերու մէջ, բարախներու մէջտեղ որ կ'եզերեն հմտութեան կեդրոն կաճառը: Բնականաբար, գիրքերու կաթով սնանեցաւ, խաղաց անոնցմով եւ ըրաւ զանոնք իր մասնաւոր բերկրութիւնը: Այս կանխահաս հմտութիւնով, մարգոց եւ գարերու շուրջը իր հաստատամիտ խուզարկութիւնով է որ քաղեց իր միտքին ոսկեղօծ հասունութիւնը եւ այն ընդհանրացնող առաքինութիւնը որ կը լուսաւորէ անցեալը իր փուլերուն իւրաքանչիւրին մէջ:

Ինքնամատոյց, խոկումի լուսկեաց շուայտանքներու, եւ կարող ամէն ինչ հասկնալու, կենդանացուց պատմութիւնը եւ գիտութիւնը

շնորհալիութեան եւ քնարերգութեան կոհակով մը: Հակեցաւ դէպի ամէնէն մթազին իրերուն եւ յաջորդաբար ամէնէն տարբեր եւ հին ժամանակներու մտաւորականներու մէջ: Եւ վերջապէս առնելով սեղեկութիւններ եւ դիտակցութիւններ բոլոր դարագլուխներէն:

Միւրեց շփոթուելու նախնիքներու հետ, հետեւեցաւ բնաշրջումներու համալսարնային մտածումին, դարերը հարցաքննեց եւ ապրեցաւ պատմութեան յաջորդական շրջանները:

Իր ժամանակը զոր հրատարակած եւ ներկայացուցած է, եղած է իր բոլոր երկերէն աւելի գգուանքի առարկայ ծրագիրը:

Անաթօլ Ֆրանս պատմաբանի մը խղճմտանքը ունեցած է: Իր ամբողջ կեանքի միջոցին, արուեստը միացուց անհետացած ասորիներու վերածնութեան եւ իր պզտիկ պատմուածքներուն ու երկարաչունչ վէպերուն մէջ. կայ յարատեւօրէն ծաղրական փիլիսոփայութեան մը եւ հոգիներու մեծ թափանցողութիւններու քով. միջավայրի մտահոգութիւնը եւ յարգանք մը դարագլուխին որոնք կը կազմեն ճշմարիտ տարեգրութիւններ կասկածելի միայն անոնց գլուխ-գործոց ըլլալու յատկութենէն:

Միշտ կը գնահատէ պատմութեան մէջ մարդկային մտածումներուն բնաշրջումը: Դէպքերը կը շահագրգռեն զայն իբր խորհրդանշաններ. ընկերական եւ հոգեբանական փոփոխութիւններու:

Սեւ այսպէս իր վերիշխող մտազբազումը եղած է լայնցնելու. բանաստեղծելու, կենդանացնելու եւ օժանելու իրենց իմասնով եւ նշանա-

կութիւնով պատմական փոքր դէպքերը եւ պատմութեան քննարկը:

Կը կարծուէր թէ ըլլայ հմտութիւնը մարմնագեղ եւ խորթա կնոջ մը համար. թշնամի արդուզարդին եւ կեղծիքներու: Անաթօլ Յրանս շնորհած էր անոր մանկամարդութիւնը. եւ զեղեցկութիւնը, բանաստեղծութիւնով պաշարած էր զայն եւ նկատած ներշնչումի մը եւ տասններորդ մուսան:

Եւ իր մատուցած կը յանգի մերթ այն բնաշըջումի վերջին վիճակին, Ռընանէն երազուած ուր մարդը պիտի վերապրեր միակ գոյութեան մը, բոլոր անցեալը:

Գ.

Հմտութիւնը եւ յատկատեսութիւնը կը յատկանշեն իսկապէս խորհողը: Բայց մանաւանդ Անաթօլ Յրանս արուեստագէտ է: Դերազանցօրէն, ունէր կարողութիւնը ներկայացնելու իրերը գեղեցկութեան գիծերով եւ մարմնական ձեւերով: Արուեստը չէր նկատեր իբր քրմանոց, աւելի արամաբերուած էր ընդունելու էսթէթիքական գաղափարները Շօքէնհաուերի որուն նկատումով արուեստը գերագոյն զուարճութիւն մըն է, աղու շնորհալի խաղալիք մը, պատրանք մը որ կը ժպտի, կը գինովցնէ եւ կը խարէ կեանքի անգութ երազին մէջ:

Անաթօլ Յրանս չէր պահէր ոչ մէկ նախապաշարում, թէ եւ կը բաղձար որ կատարելիութիւնը եւ բոլոր ճնշումները բանաստեղծութեանց ըլլան թեթեւ իր գրչին տակ:

Թան լրագրոյ մէջ կրեցած իր յօդուածները կը յայտնեն իր արուեստագէտի ճաշակներուն

լայն դաշնաւորութիւնը, իր հաճոյակատարութիւնը ամէն բանի հանդէպ, իր անհուն ներողամտութիւնը իր միակ մտանգութիւնը որ է գեղեցկութիւնը:

Գալով իր ոճին, պէտք է խորհիլ կեանքի կնճռոտութեան եւ կինսարանական կակմուածքներու վկայ, հասկնալու համար ինչ որ կայ անլուծելի հոն: Կը պարունակէր բանաստեղծութիւն եւ երաժշտութիւն. իր գործածած բառերը, անոնց տուած գերագոյն արժէքը եւ այն ծաղրանքը և կեղծակերծ իմաստը որոնցմով կը պաշարուի եւ բանաստեղծութիւնը որոնցմէ կը քաղէ բոլոր աստիք կը մասնակցին հրաշք մը յօրինելու:

Կարելի չէ բացատրել իր ոճին քմայքը ուր կը շողջողան անցեալի բոլոր հարստութիւնները ունի յատկութիւնը ամէն ինչ ներկայացնելու իր լուսաւորութեան տակ, գիտէ խաւարը, վերջալոյսը, արեւը եւ կ'այլափոխէ գեղեցկութիւնով իր տիպարները:

Իր ոճը կ'ստանայ գիտնապէս պարկեշտ եւ քրքրալիք շեշտ մը: Եւ կեանքի հետ երկարօրէն հաղորդակցութեան մէջ ըլլալով, ունի թիթեռնիկներու թեթեւաշարժութիւնը եւ մամուկներու սարգերու փափկութիւնը:

Այդ ոճը սարսափելի ալ նկատուած է, իր խոտովքով մինչեւ խորը մեր էութեան բուրուամներու պէս:

Անաթօլ Յրանսի գրական անհատականութիւնը որոշապէս գրկելու համար, պէտք է շրջանակել զայն վերածնութեան այն դարերուն մէջ ուրկէ սկսաւ եւ զոր սիրեց:

Արդարեւ այն լուրջ կերպով որ կը նկատէ միտքի իրերը, իր ճշմարիտ յարգանքով Իրաւունքի սաստաճումներուն համար, Անաթօլ Ֆրանս աւելի կը մօտենայ մարդկայնականներուն:

Իր բարեկամութիւնը Պօղոսիոյի և թէ Բէթ-բարքի հետ, իր շահագրգռութիւնը Պղատոնի իլիականի թարգմանութեան համար, ընտրեց իր բնակութիւնը Վենետիկի մէջ:

Եւ հանդիսացաւ ժամանակակից Երուզի, ծաղրող, երգիծական, հելլենական եւ եպիկուրեան:

Լըզօնդ աը Լիլի, Մինարի, Ռընանի մահերէն ետքը, կը մնայ ինքը, մին վերջին վերապրողներէն այն դարագլխին որ աւելի պիտի յատկանշէ որպէս մասնաւորապէս շահաքրքրուած իմացականութեան բոլոր ցուցադրութիւններուն:

Ամէն որ կուղղուի իր միտքի զբաղումներուն ապրելու այնքան որ հարկ է իր ժան տ'Արքով կամ Կիկերօնով, որքան իր դարով ուշադիր քաղելու եւ հաւաքելու մարդկային ջանքերուն գեղեցկութիւնը:

Թէ խօսի, իր հավանաբար գոյն նշանաւոր հազուատին մէջ, թէ գրէ իր հանդարտ եւ քմահաճ գրչով, միտքով կը գինովնայ, կը թմրի հաճոյքէն եւ կը կորսուի երկրագունդի հանելուկին մէջ:

Միտքի հզօր ըմբիշ, ծաղրանքի աճպարար, արուեստագէտ բառին եւ մին Ֆրանսայի ամէնէն աւելի սաւաճող հմայիչներէն:

Ահա Անաթօլ Ֆրանսը:

<< Ազգային գրադարան

NL0317319

7773

„Թ Ա Յ Ի Ս“

Հեղ. ԱՆԱԹՈԼ ՖՐԱՆՍ

Թարգմ. Շ. Մ.

Հրատ. ԱՐԾԻԻ ԳՐԱՎ. Ա. ՃԱՌ. Ա. ՆՈՑ

Այս վիպը՝ ամեկեկ քանկագին փարեհեկ մեկն է այլ հոյակապ ժայռին՝ գոր կը ներկայացնէ Անարոյ Ֆրանսի գործը:

Այսուհետո ու մեծաստղանդ գրողին վիպ ներկայ ուսումնասիրութիւնը կարդալէ ետքը, անհրաժեշտ հարկ կը ներկայանայ կարդալ նաև իր հրատարակած «ԹԱՅԻՍ»ը, այնքան յարողապիս հայերեկի վերածուած, ճշտակեղ ու նախար անգուզախան վարպետին նրբին ու վճիտ արուեստը.

ԳԻՆ 7 ՂՐՇ.

«Անաթօլ Ֆրանս ազատագրար, ժամանակիս, և բոլոր կարեւր ժամանակներուն, ամէնէն մեծ գրագէտներէն մէկն է: Ոչ մէկ իմացականութիւն չը ճանչնամ իրենին չափ նուրբ, ձիւռն, քարձրաթօ ինչ, շնորհալի, ամէնաթափանց: Ոչ մէկ հոգի կը ճանչնամ իրենին չափ քաղցրածակտ հեզմանքի մը ազնիւ ներողամտութեամբ՝ հովանաւորող աշխարհի ոչնչութիւնն ու իր բոլոր դառնութիւնը: Անաթօլ Ֆրանս կարգալ իմացական հեշտանքի գերագոյն արբեցութեան մը մէջ երազել կը նշանակէ: Անաթօլ Ֆրանս կարգալ գեղեցկութեան յուզումի երջանկութիւն մը ապրել կը նշանակէ: Գեար է կարգալ «ԹԱՅԻՍ»ը, իր հոգերէն գեղեցիկ թարգմանութեան մէջ: Անաթօլ Ֆրանս՝ յաւիտանակուն մտածնագիր մըն է:»

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ԳԻՆ 1 ՂՐՇ.

84.09
U-17